

11. Про затвердження Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції: наказ МСВ України від 24.12.2015 р. № 1625. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0076-16/para14#n14>.

12. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ МВС України від 26.01.2016 р. № 50. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>.

УДК 342.9

ТОПЧІЙ О.В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА НЕПОВНОЛІТНІХ МЕДІАПРОСТОРУ

У результаті аналізу текстів нормативно-правових актів автор статті доводить необхідність розмежування в адміністративному праві понять «забезпечення захисту неповнолітніх від інформаційних загроз із медіапростору», «нейтралізація негативного впливу на неповнолітніх потенційно небезпечної інформації з медіапростору», пропонує їх авторські дефініції. Вносяться пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства в галузі інформаційної безпеки неповнолітніх.

Ключові слова: інформаційна безпека, неповнолітні, медіапростір, інформаційні загрози, забезпечення захисту неповнолітніх, нейтралізація негативного впливу.

В результате анализа текстов нормативно-правовых актов автор статьи доказывает необходимость разграничения в административном праве понятий «обеспечение защиты несовершеннолетних от информационных угроз из медиапространства», «нейтрализация негативного влияния на несовершеннолетних потенциально небезопасной информации из медиапространства», предлагает их авторские дефиниции. Вносятся предложения по совершенствованию действующего законодательства в области информационной безопасности несовершеннолетних.

Ключевые слова: информационная безопасность, несовершеннолетние, медиапространство, информационные угрозы, обеспечение защиты несовершеннолетних, нейтрализация негативного влияния.

Protection of minors from information threats from the media space is an urgent problem for every country in the world. The author of the article analyzed the administrative and legal basis for information safety of minors and made a number of significant conclusions. First, the researcher suggested introducing distinctions between the concepts “ensuring the protection of minors from information threats from the media space” and “neutralizing the negative impact of potentially unsafe information from the media space on minors”. The author believes that the concept of providing protection has a broader meaning, since it includes not only neutralizing the negative impact, but also preventing risks. He suggests introducing into the scientific usage author’s definitions of key concepts. Neutralization of the negative impact on minors of the media space, in his opinion, is purposeful, scientifically grounded, coordinated activity of executive authorities, civil society institutions, families with the aim of eliminating the information threats that are undesirable for the person of a minor, society and the state, which can destructively transform the personality psyche at the stage of its formation, to change the behavior patterns of youth communities to antisocial ones and potentially grow into

threats to the national security of Ukraine. The article contains proposals on improving the current legislative norms of Ukraine in the field of information safety of minors.

Key words: *information safety, minors, media space, information threats, protection of minors, neutralization of negative influence.*

Вступ. Становлення неповнолітнього як особистості в сучасних умовах відбувається у принципово новій парадигмі, в якій визначальна роль традиційних чинників соціалізації мінімізується, натомість суттєво зростає питома вага медійних засобів впливу. Не помічати таких трансформацій – значить прирікати державу і суспільство на стратегічну безперспективність. Тож виникає потреба у з'ясуванні адміністративно-правових засад правового регулювання кіберсоціалізації особистості на етапі її становлення й нейтралізації негативного впливу медіапростору.

Проекція наукової проблеми на осі «неповнолітні – медіапростір» поширюється на такі галузі, як педагогіка, психологія, теорія комунікації, журналістика, інформатика, право, тому і розробляється вченими залежно від предмета дослідження. В юридичному аспекті останнім часом було розглянуто чимало актуальних проблем у цьому напрямі. Так, С. Єсімовим проводилося вивчення питань щодо окремих аспектів контролю віртуального простору в Україні [1]; Н.В. Лесько – правового регулювання захисту дітей від негативного впливу інтернету, насильства щодо дітей у глобальній мережі Інтернет [2, 3]; О.Ю. Юрченко – віктимологічних аспектів безпеки дітей у соціальних мережах та в інтернеті [4]; В.Д. Любліним – умов адміністративно-правового закріплення безпеки інформаційних відносин у галузі реклами [5] та ін.

Незважаючи на зростання інтересу правників до проблем інформаційної безпеки (ІБ), зокрема щодо неповнолітніх, адміністративно-правові засади нейтралізації негативного впливу медіапростору на вказану категорію учасників інформаційних правовідносин залишилося мало висвітленим.

Постановка завдання. Метою статті є визначення правових підстав для реалізації органами державної влади загальної та спеціальної компетенції, інститутами громадянського суспільства регуляторних, контрольних-наглядних, виховних та інших функцій у контексті протидії негативного впливу на неповнолітніх медіапростору. Досягненню мети слугуватиме вирішення **завдань**: 1. Диференціація сутності ключових понять теми дослідження: «медіапростір», «забезпечення захисту неповнолітніх від інформаційних загроз з медіапростору», «нейтралізація негативного впливу на неповнолітніх потенційно небезпечної інформації з медіапростору». 2. Аналіз текстів нормативно-правових актів (НПА) на предмет механізму адміністративно-правового регулювання процесів нейтралізації негативного впливу на неповнолітніх медіапростору. 3. Виявлення прогалин у НПА, що регламентують досліджувані процеси. 4. Вироблення пропозицій щодо можливостей вдосконалення у сфері регулювання ІБ неповнолітніх.

Результати дослідження. Розвиток інформаційно-комунікативних технологій значною мірою сприяв появі принципово нових видів комунікації, насамперед, медійної. Згідно з визначенням, що міститься в визнаному англословному виданні «Dictionary of Media and Communications» під термінами, до складу яких входить «медіа», треба розуміти: «1. Будь-які засоби передачі інформації; 2. Різні форми, пристрої і системи, які створюють масову комунікацію загалом, включаючи газети, журнали, радіостанції, телевізійні канали та веб-сайти» (*переклад наш*) [6, с. 192]. По суті, україномовний неологізм «медіапростір» являє собою складноскорочене слово, що з'явилося внаслідок перекладу з англійської словосполучення «media space». Як зазначає Н.В. Голованова, цей термін почав використовуватися у 80-х рр. минулого століття в роботах Г. Маклюєна, Р. Стултса та ін., у 90-х рр. уведений до обігу в українській науці, де, на думку українського науковця, позначає «весь обсяг інформації, що циркулює в інформаційних потоках, і всі засоби трансляції інформації, зокрема бібліотеки, архіви, сховища, ЗМІ, засоби усної комунікації, лекторські зали університетів і академій» [7, с. 2]. Такий підхід нам здається дещо однолінійним, оскільки при ньому немає жодної згадки про учасників процесу, які створюють і живлять медіапростір, а також про те, в якому правовому полі вони це здійснюють.

Широке семантичне поле терміна зумовлює його використання й різні підходи до тлумачення в соціології, психології, політології, теорії комунікації, журналістиці. На методологічному рівні вже прийнято розрізняти нейрофілософський та філософсько-когнітивний підходи до цього поняття.

У роботі С.В. Грицяя міститься тлумачення ключового поняття з прагматичних позицій, де медіапростір розглядається як відкрита система «відносин виробників і споживачів масової ін-

формації, яка завжди набуває форми тих соціальних і політичних структур, у рамках яких функціонує» [8, с. 237]. Перевагою наведеної дефініції, на наш погляд, є те, що увага акцентується на діяльності й організації взаємодії між суб'єктами інформаційних відносин, адже інформація (який би вплив вона не справляла) виступає продуктом такої діяльності. Є тут натяк і на соціально-політичний характер інформації, що циркулює у цьому просторі. Проте, з позицій юридичної науки, це визначення не є повним, оскільки в ньому відсутня вказівка на будь-яке правове регулювання таких відносин.

Для вироблення концепції в межах досліджуваної проблеми важливим є врахування поглядів Г.М. Маклюєна, у розумінні якого медіапростір представляється особливою формою психологічної реальності, яка після контакту з нею спроможна здійснювати вплив на особистість, що призводить до змін у мисленні, поведінці, емоційних станах, настроях тощо [9, с. 17]. На думку вченого, «вплив технології відбувається не на рівні думок або понять; він змінює чуттєві пропорції або зразки сприйняття, послідовно і без супротиву» [9, с. 23]. На перший погляд, наведена цитата не має аніякого відношення до права, а скоріше, характеризує психологічні процеси, що справляють мас-медіа на особистість. Разом із тим це спостереження створює підстави для методологічного розуміння сутності феномена негативного впливу медіапростору, протистояти якому мають, насамперед, правові засоби.

Бінарний характер впливу медіапростору на особистість проявляється в тому, що, з позитивної сторони, саме в ньому концентруються відомості, які у своїй сукупності становлять систему знань, зберігають культурну спадщину, створюють засади розбудови інформаційного суспільства, дозволяють активно застосовувати медіаосвіту та електронне навчання з метою розвитку особистості й допомоги їй у самореалізації. З іншого боку, поліструктурність медіапростору, масовість аудиторії, розмитість кордонів інформаційного обміну, інтернет-потенціал анонімності користувачів або використання ними псевдонімів, криптонімів, так званих «ніків», сумнівних «аватарок», можливість спілкування у форумах і чатах в режимі реального часу значною мірою ускладнюють контроль уповноважених органів за діяльністю володільців інформації, власників інформаційних ресурсів та «юзерів», за попереднім контролем відомостей, які за своїм змістом, планом вираження можуть вступати у протиріччя із суспільно бажаними моделями поведінки, в тому числі комунікативної. У цьому зв'язку варто процитувати фрагмент Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, схвалений постановою Президії академії педагогічних наук України від 20 травня 2010 р., де зазначається: «Медіа потужно й суперечливо впливають на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання. До цього додаються всюдозволеність інформаційного ринку, засилля низькопробної медіа-продукції, низькоморальних ідеологем та цінностей, що спричинює зниження в суспільстві імунітету до соціально шкідливих інформаційних впливів» [10]. У такий спосіб є підстави констатувати, що проблема нейтралізації негативного інформаційного впливу медіапростору на неповнолітніх набуває соціальних масштабів і поступово переростає в питання національної безпеки. Це означає, що ця сфера не може залишатися поза межами адміністративно-правового регулювання.

Аналіз НПА, в яких містяться положення щодо регламентації діяльності суб'єктів інформаційних правовідносин [11–15] виявив, що держава в контексті ІБ неповнолітніх в основному зосереджена на тактиці заборон, яка має певний сенс з огляду на превенцію. Попри це така практика гарно спрацьовує у сфері традиційних засобів масової інформації (преси, радіо, телебачення), проте є мало ефективною щодо віртуального простору.

З іншого боку, нормативно-правові акти, які регламентують діяльність державних органів, окремих інститутів громадянського суспільства щодо соціальної роботи із неповнолітніми, взагалі не передбачають поширення сфери такої діяльності на медіапростір [15–20]. Наприклад, у Законі України «Про протидію домашньому насильству» доволі деталізовано прописаний предмет регулювання правовідносин, основні напрями реалізації державної політики у даній сфері, повноваження суб'єктів, проте немає жодної згадки про те, що насильство, в тому числі з боку неповнолітнього кривдника, може бути результатом негативного впливу медіасфери, що, окрім інших форм і видів, з'явилося інформаційне насильство, яке здійснюється шляхом використання гаджетів, смартфонів тощо. Подібне є свідченням недооцінки з боку держави потенційних загроз, характерних для доби інформаційного суспільства. У зв'язку з цим виникає потреба у науковому обґрунтуванні адміністративно-правових засад нейтралізації негативного впливу на неповнолітніх медіапростору, насамперед, у вигляді концептів.

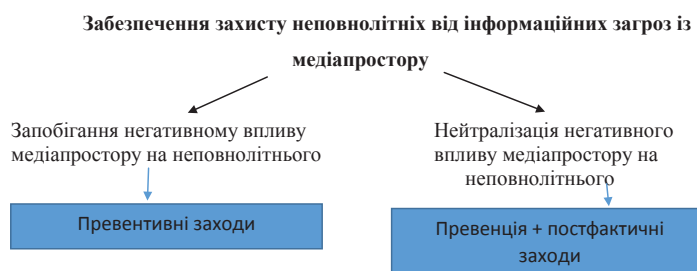
На нашу думку, є необхідність у розмежуванні ключових понять «забезпечення захисту неповнолітніх від інформаційних загроз із медіапростору» та «нейтралізація негативного впливу на неповнолітніх потенційно небезпечною інформацією з медіапростору». Є усі підстави стверджувати, що на рівні семантики ці термінологічні сполучення знаходяться у родо-видових відносинах, де перше з них виступає як гіперонім (тобто має ширше значення), а друге – гіпонім (як складник входить до першого поняття). На жаль, на теперішній час не тільки в текстах нормативно-правових актів, а й у науковому обігу ці поняття не віднайшли свого чіткого відображення. Тож ми пропонуємо авторське тлумачення понять у контексті адміністративного та інформаційного права. Отже, під **забезпеченням захисту неповнолітніх від інформаційних загроз із медіапростору** ми пропонуємо розуміти *комплекс адміністративно-правових, організаційно-управлінських, технологічних та психолого-педагогічних заходів, що розробляється у вигляді концептів, закріплюється в нормативно-правових актах, а у подальшому реалізується через скоординовану адміністративну діяльність уповноважених органів виконавчої влади з метою створення й безперервного підтримання стану захищеності неповнолітніх від інформаційних небезпек при реалізації права на інформацію у медіапросторі*. За нашим баченням, цей комплекс має охоплювати як запобіжні заходи, так і заходи з нейтралізації негативного впливу, адже специфіка медіасередовища не завжди дозволяє повною мірою закрити доступ неповнолітньому до небезпечної для його віку інформації.

Свою чергою, поняття «нейтралізація негативного впливу на неповнолітніх потенційно небезпечною інформацією з медіапростору», як ми вважаємо, це *цілеспрямована, науково обґрунтована, скоординована діяльність органів виконавчої влади, інститутів громадянського суспільства, сімей, яка має на меті ліквідацію не бажаних для особистості неповнолітнього, суспільства та держави наслідків інформаційних загроз, здатних деструктивно трансформувати психіку особи на етапі її становлення, змінювати моделі поведінки молодіжних спільнот на асоціальні й потенційно переростати в загрози національній безпеці України*.

Таким чином, за нашою концепцією, забезпечення захисту неповнолітніх має два складники: превентивний й постфактичний. Останній поширюється на ситуації, коли за якихось причин не спрацювали заборонно-обмежувальні засоби й неповнолітній потрапив під негативний вплив медіасередовища. Наочно семантичне співвідношення ключових понять можна візуалізувати через схему 1.

Схема 1

Забезпечення захисту неповнолітніх від інформаційних загроз із медіапростору

До категорії постфактичних заходів, вважаємо, належать не тільки притягнення до адміністративної відповідальності володільців інформації, власників інтернет-ресурсів, провайдерів, в деяких випадках – адміністрація закладів освіти, батьків (що само по собі є доволі проблематичним, оскільки механізми або не розроблені, або не є дієвими), а й організацію більш складної діяльності соціально-психологічних служб, педагогів-волонтерів, включаючи студентів педагогічних закладів освіти, які за віком близькі неповнолітнім.

З метою виявлення механізмів правового регулювання різних аспектів нейтралізації негативного впливу медіапростору на неповнолітнього нами проведений контент-аналіз нормативно-правових актів, який у результаті дав змогу виявити такі тенденції:

Зазвичай увага укладача НПА зосереджена саме на превенції. Звісно, що в такому разі, як і в медицині, краще не допустити хворобу, аніж потім боротися з її наслідками. Проте в нормативних документах практично відсутні чітко прописані механізми діяльності з нейтралізації

негативного впливу медіапростору на неповнолітнього. Фактично цей аспект випадає з поля зору уповноважених органів, оскільки є лише окремі натяки і згадки замість чітко прописаного алгоритму дій, організації взаємодії відповідних суб'єктів інформаційних правовідносин.

У разі укладання нормативних документів здебільшого застосовується узагальнений підхід без диференціації видів шкідливого впливу залежно від наслідків. Разом із тим, зрозуміло, що протидія ксенофобії та інтолерантності, агресії потребує принципово інших адміністративно-правових засобів, аніж протидія розпусті, суїцидальній поведінці тощо.

Домінуюча концепція щодо уявлень про негативний вплив медіапростору, на базі яких створюються НПА, зорієнтована на змістову частину текстової або зображувальної інформації. До уваги не береться кількісний темпоральний підхід, тобто не враховується, скільки часу неповнолітній проводить у медіапросторі, навіть якщо сама по собі інформація, з якою він має справу, не містить шкідливих для його психіки компонентів. Йдеться про комп'ютерну залежність, що призводить до відповідної аддикції, втрати інтересу до соціального життя, фізичної активності особистості.

При формуванні поняття шкідливої для неповнолітнього інформації основний акцент робиться на контент, що має явно виражені ознаки негативного впливу. Проте з поля зору укладачів НПА випадають імпліцитні загрози, які спроможні поступово деформувати систему цінностей, уявлень про соціальні інститути, в тому числі щодо сім'ї, моделі дозволеної поведінки, включаючи правову, про взаємовідносини між членами суспільства, роль особистості в історії держави. Усе зазначене потребує розробки засад правової експертизи медіа-інформації з подальшим впровадженням таких експертиз у практику.

Мало розробленим залишається питання щодо встановлення ступеню шкідливості для неповнолітнього тої чи іншої інформації з медіапростору й закріплення адміністративної відповідальності залежно від тяжкості можливих наслідків. Вирішення проблеми має бути комплексним з урахуванням думки педагогів, психологів, соціологів, експертів у галузі медіа.

У зв'язку з глобальними масштабами медіапростору, значними потоками інформації, які потрапляють до особи, в тому числі неповнолітньої, виникає необхідність у розмежуванні сфер діяльності уповноважених органів при нейтралізації на останнього негативного впливу віртуального середовища. Адміністративно-правові засоби не можуть і не мають замінити собою те, що має здійснюватися засобами психолого-педагогічними, як-от: формування медіа-компетентності й медіа-культури особистості, вироблення медіа-імунітету задля протистояння явним і прихованим негативним впливам. Разом із тим без організації належної взаємодії між усіма суб'єктами інформаційних правовідносин досягти позитивних зрушень у цьому напрямі неможливо.

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлено й доведено, що нейтралізація негативного впливу медіапростору на неповнолітнього має розглядатися як окремий напрям адміністративної діяльності із забезпечення захисту цієї категорії осіб від інформаційних загроз у парадигмі їхньої інформаційної безпеки. У цьому зв'язку найважливішими завданнями держави і суспільства стає узгодження чинного законодавства й підзаконних актів із викликами сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Єсімов С.С. Деякі аспекти контролю віртуального простору в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 801. С. 24–28.
2. Лесько Н.В. Правове регулювання захисту дітей від негативного впливу Інтернету. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць. 2016. № 850. С. 48–53.
3. Лесько Н.В. Насильство щодо дітей у глобальній мережі Інтернет. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. Випуск 3 (18). С. 78–81.
4. Юрченко О.Ю. Проблеми безпеки дітей в соціальних мережах та Інтернеті (віктимологічний аспект). Порівняльно-аналітичне право : електрон. фахове наук. видання. 2013. № 3-1. С. 336–338. URL: http://pap.in.ua/3-1_2013/8/Yurchenko%20O.Yu.pdf.
5. Люблін В.Д. Специфіка та умови адміністративно-правового закріплення безпеки інформаційних відносин у галузі реклами. Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького. 2014. Том 16. № 1 (58) Частина 2. С. 67–72.
6. Danesi, Marcel. Dictionary of media and communications / Marcel Danesi; foreword by Arthur Asa Berger. p. cm. NY, London, 2009. 349 p.

7. Голованова Н.В. Медіапростір як важливий чинник побудови інформаційного суспільства. Актуальні проблеми державного управління. 2017. № 1 (51). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-1/doc/1/04.pdf>.
8. Грицай С.В. Визначення поняття «медіапростір» з позицій міждисциплінарного підходу. Вісник Харківської державної академії культури. 2012. Вип. 36. С. 235–243.
9. Маклюэн Г.М. Понимание медиа: Внешние расширения человека / Пер. с англ. В. Николаева; Закл. ст. М. Вавилова. М.; Жуковский: «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2003. 212 с.
10. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція), схвалена постановою Президії Національної академії педагогічних наук України від 21 квітня 2016 р. URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzheniya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/
11. Про інформацію: Закон України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12?nreg=2657-12&find=1&text=%ED%E5%EF%EE%E2%ED%EE%EB%B3%F2%ED&x=0&y=0>
12. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 р. (в редакції від 15.06.2017 р.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.
13. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.2003 р. (в редакції від 11.02.2018 р.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/3759-12>
14. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 р. (в редакції від 06.01.2018). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/270/96-D0%B2%D1%80?nreg=270%2F96-%E2%F0&find=1&text=%ED%E5%EF%EE%E2%ED%EE%EB%B3%F2%ED&x=2&y=5>
15. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій безпеки дітей: Закон України від 07.11.2017 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2180-19/para13#n13>.
16. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 р. (в редакції від 20.01.2018 р.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.
17. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
18. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. Затверджено наказом МВС України від 19.12.2017 р. № 1044. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>
19. Типове положення про сектор ювенальної пробації. Затверджено наказом Міністерства юстиції від 18.08.2017 р. № 2649/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1031-17>.
20. Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р. № 148. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/148-2017-%D0%BF>.
21. Про основні засади забезпечення кібербезпеки: Закон України від 05.10.2017 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2163-19?nreg=2163-19&find=1&text=%ED%E5%E9%F2%F0%E0%EB%B3%E7%E0%F6%B3%FF&x=0&y=0>.
22. Про основи національної безпеки: Закон України від 19.06.2003 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.